

■ П О Е З И Я

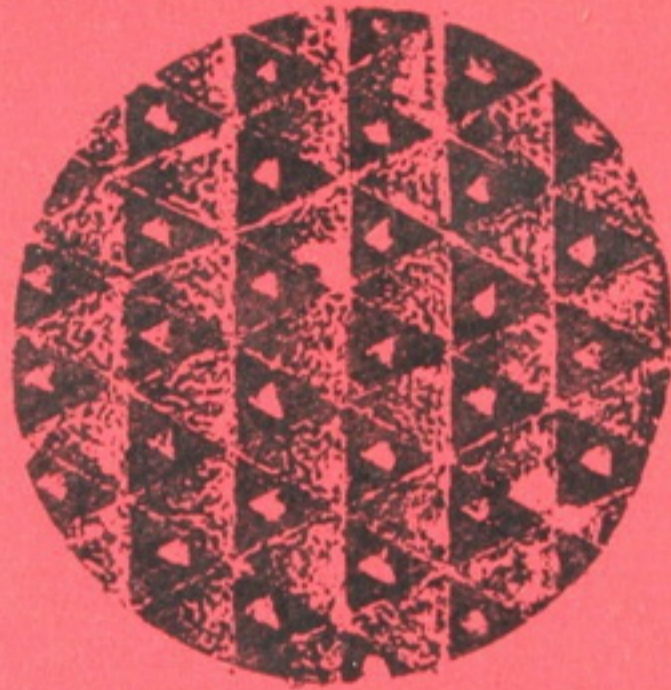

П О Е З И Я

.

РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК ● КИЇВ ● 1968

ПОЕЗІЯ

Центрально-наукова
БІБЛІОТЕКА АН УРСР
Інв. № 64933

A122454/1

~~Ш6(2-4)7-5243~~
~~+ Ш6(4-7)р-5~~
~~+ Ш5(4-7)р-4 Сен-Же~~

РЕДКОЛЕГІЯ:

рп4535

Пере
3

- П. Воронько
- І. Драч
- В. Коротич (голова редколегії)
- А. Кацнельсон (заступник голови редколегії)
- А. Малишко
- Л. Новиченко
- Б. Олійник
- Ю. Петренко (заступник голови редколегії)

Ш6(2-4)7-5243

Портрет П. Г. Тичини
роботи Олександра Довженка

Центральна наукова
БІБЛІОТЕКА АН УРСР
Інв. № 1968

1065-10
У2+И(ФР)
П67

7-4-3
64-68М

ВНООФ
Звірено 20 07 р.

ДРУКООФСЕТНА ФАБРИКА «АТЛАС»

1891 ● 1967

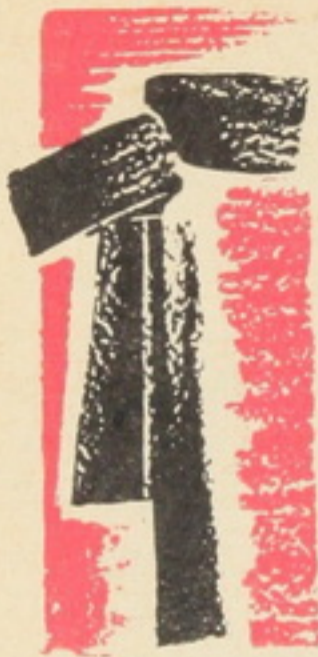
Як не горю,— я не живу.
Як не люблю,— я не співаю.
Але цього я ще не знаю,

Бо завжди я —
Як полум'я!

Я мертвих всіх палю, палю.
Живих огнем своїм я грію.
І як я вмру — не розумію:

Життя моє —
Одвічнеє.

П. ТИЧИНА

РЯДКИ З ТЕЛЕГРАМ

16—18 вересня 1967 року

Дорогий друже, мила Лідіє Петрівно, глибока за-
сму́та володіє мною, коли я пишу Вам. Наша спільна
втрата величезна. Пішов від нас чудовий поет, диво-
вижний майстер неповторних творів. Пам'ять про
нього буде жити в серцях поколінь, які вчитимуться
його чесності, мистецтву вірша, щирості, любові до
рідної землі, до її радощів, до її боротьби за майбут-
нє передового людства. Прийміть моє співчуття.

Микола Тихонов.

Глибоко сумуємо у зв'язку з тяжкою втратою вели-
кого поета, дорогої людини. Шлемо співчуття.

Родина Лахуті.

Разом з Вами глибоко переживаємо кончину доро-
гого нашому серцю, незрівнянного співця України,
чудесної людини, високо шанованого й любленого
Миколою Іллічем Подвойським незабутнього Павла
Григоровича Тичини.

Родина Подвойських.

Дорога Лідіє Петрівно, прийміть моє щире співчуття в вашому величезному горі — смерті Павла Григоровича, ім'я якого безсмертне для України, для всіх його багатомовних шанувальників, учнів, друзів.

Відданий Вам *Педер Хузангай*.

Прийміть, шановна Лідіє Петрівно, від Львівського обласного комітету і мене особисто вислови щирого співчуття у зв'язку з тяжкою втратою у Вашій родині — смертю Павла Григоровича — нашого сердечного друга. Павла Григоровича ми завжди пам'ятатимемо як геніального поета, який віддав свій талант і життя народові.

Голова Львівського обласного комітету *Стефаник*.

Прийміть наше найщиріше співчуття в горі, що його зазнали Ви і вся країна, — смерті великого, незабутнього Павла Григоровича Тичини.

Родина *Венцлова*.

Тяжко сумують по смерті видатного українського поета-академіка Павла Тичини. Пам'ять про нього завжди житиме в серці вірменського народу.

Академік *Амбарцумян*.

Приголомшений страшною вістю. Не можу повірити. Ви знаєте, як я люблю Павла Григоровича. Ваше горе завжди буде моїм горем.

Щиро Ваш — *Лев Озеров*.

Прошу Секретаріат Спілки письменників передати родині мого друга Павла Тичини глибоке співчуття з приводу кончини великого поета нової України.

Константине Гамхасурдіа та його родина.

Дорогий Олесю Гончар, поділяю Вашу скорботу по Павлові Тичині.

Андрій Вознесенський.

Позбавлена можливості провести в останню дорогу дорогого Павла Григоровича, разом з вами оплакую кончину рідного друга нашої родини. Світлий образ поета завжди житиме в наших серцях.

Анник Іоанніссіан.

Сумую з приводу смерті великого слов'янського поета Павла Григоровича Тичини. Висловлюю щире співчуття родині, близьким.

Професор Федір Богатирьов.

Глибоко мене вразила смерть Павла Григоровича. Доземний уклін пам'яті найбільшого поета сучасності. Славі його жити в віках.

Вдячний читач Іван Бокий.

Славний поет Павло Тичина залишиться навіки чудовим співцем України.

Костянтин Федін.

З РАНИХ ПОЕЗІЙ

* * *

Душа моя — послухай! —
Як яблуня в цвіту.
Моє життя, — кохана, —
Мов сріботканний сон.

Життя моє — молитва
Всеволодницьці Красі,
Горіння — розцвітання
В огні квіток-думок.

Я стежу за хмарками,
Ловлю їх світлий сум.
Ах, серце ж те все в пісню
Чудову перелле!

Як ніч розкриє книгу, —
Я радо йду в свій храм.
А в нім лиш зорі, зорі,
А в нім поля, поля...

Мов жрець, мов жрець, — послухай! —
Молюсь, горю в огні.
Бо на душі, — кохана, —
Одно: люблю, люблю...

* * *

Озався дзвін і потонув у присмерковім сумі
Покірно, тихо, без боління...
Ти чуєш — безгоміння!

Гей, слухай, слухай-прислухайся.
Колись потонуть наші думи у всесвітнім шумі,
Як те перегоріння.

Глянь: обірвалась в небі зірка промениста.
В ставку друга назустріч лине.
Все йде кудись, все плине...

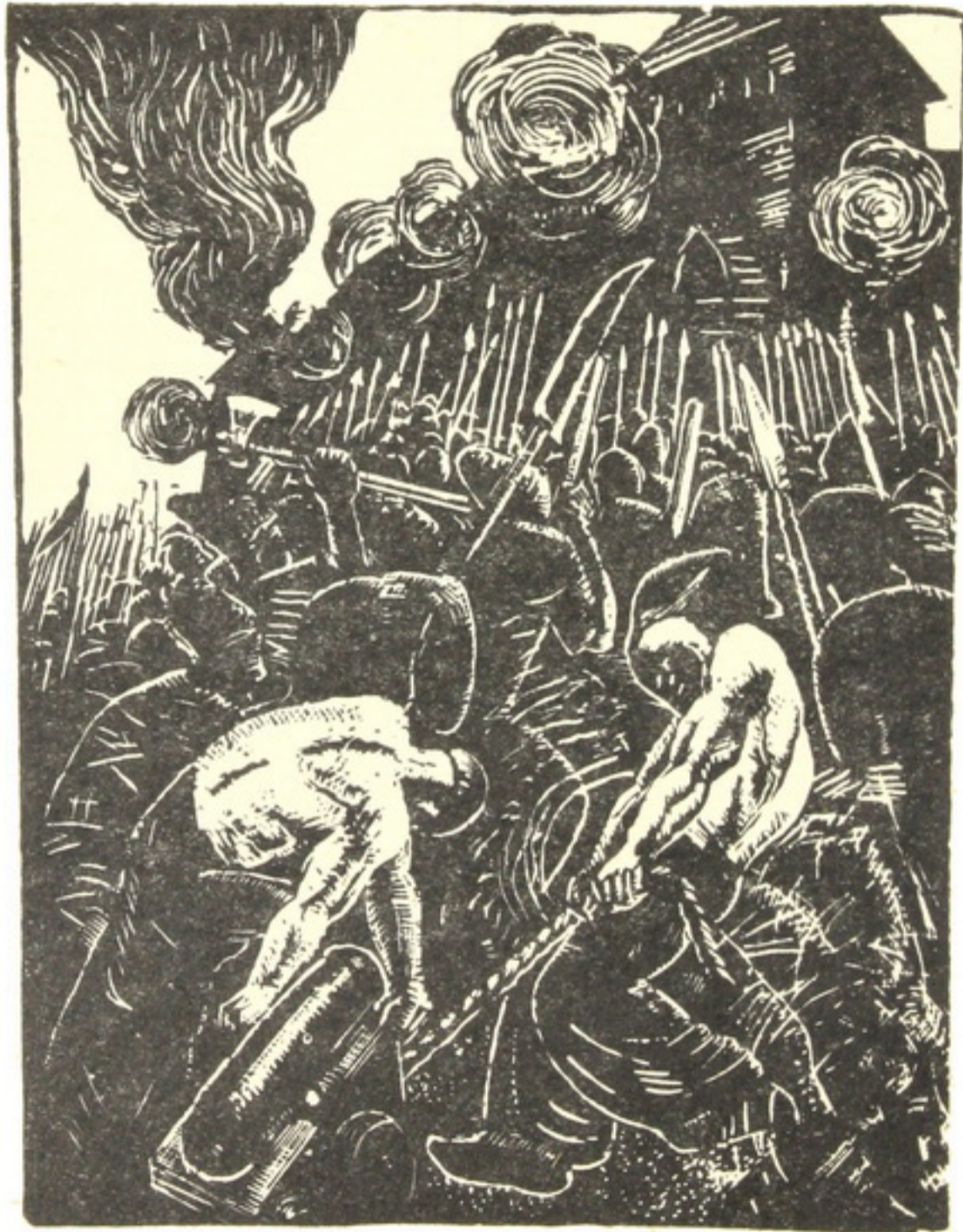
Гей, думай, думай — заглибляйся.
Так ми обірвемось колись. Так вічність урочиста
Нас байдуже зустріне.

* * *

Хлопці приходять з армії
 І дивляться на свої фотографії,
 Де вони в краватках гарних,
 В сорочках, у смужку розграфлених.
 Хлопці приходять з армії
 І листи свої перечитують,
 Що дихають снами примарними
 І буднями трудно-врочистими.
 А потім читають батьківські,
 Що пахнуть порохом, ранами,
 І руки цілують матері,
 Окроплені росами ранніми.
 Хлопці потроху звикають
 До запахів рідної хати,
 Про армію ж — не забувають
 Солдати. Сини солдатів...

ВІРНИСТЬ

Запрягай білогривих, мамо,
 І на станцію їдь скоріш,
 Хай тікає печаль димами,
 Хай летить з-під копит спориш.
 Натягнулися струни колій:
 Швид-ше, швид-ше, так-так, так-так,
 Радість в друзки розлуку коле
 І обличчям твоїм світа.

І

На плечах у мене погони,
Як Вітчизни свята печать.
Щось полів неозорі гони
Хлібодарче, своє, кричать.
...Крешуть іскри прудкі копита,
Шпали з серцем музичать в такт...
Вірність неньці, Вітчизні, світу —
Тільки так, тільки так, тільки так!

Е

Г

Ь

Л

И

С

А

В

ДОЛОНІ

Долонь, долонь мені твоїх треба,
Мамо! Не зведених лячно у небо.
Тривоги, спокою, любові, відваги,
Бентег вам, долоні, жнивної засмаги.

Долоні — підмурки, долоні — крила,
Ракетодроми і ядерна сила.
У мене батькові сильні руки,
Мої ж — успадкують сини й онуки.

Долонь, долонь мені — їсти й пити,
Вмирати з ними і з ними жити.

ВЗАЄМНІСТЬ

Віддайте людям озеро добра,
Собі візьміть малюсіньку краплину;
Збудуйте друзям надвисокий храм,
Собі — звичайну сонячну хатину.

Пагілля пустить стежка від двора
 До сповненої щедрістю криниці,
 Де б'ють джерела сплесками добра,
 Рожевіють, мов яблука, зірниці,
 Зігріє друга в нурті завірюх
 Пучок калини, вийнятий з-за крокви.
 Землі віддайте силу ваших рук —
 Й полегшають до мрії ваші кроки!..

ОЧІ

Мамо, мені снилося цієї ночі,
 Що до нашої селянської хати
 Принесла в долонях в'єтнамська мати
 Дитини своєї очі.
 Вона розказала нашою мовою
 Про те, чому згасли очі дитяти.
 Мамо! Я більше не хочу спати.
 Мамо! Двір наш забризкано кров'ю...
 Ти запроси до столу ту сиву матір,
 Хай вона на місці почеснім сяде,
 Ти пригости її, як на святі,
 Медом і яблуками з нашого саду.
 А я вже лечу по загравах неба
 Крізь дні у сонці і темні ночі,
 Одна-єдина в мене потреба:
 Уздріти ті мертві дитячі очі.
 Я візьму їх в свої молоді долоні
 І понесу від хати до хати.
 О людські муки страшні, солоні!
 О світе мудрий, святий, крилатий!

Й

Е

Г

Ь

Л

Ш

С

А

В

О земле моя в рубцюватих шрамах!
На грудях твоїх ще ятяться рани,
І досі гудуть над тобою вітрами
Смерті невидимі міліграми.
Я знаю, ваше серце готове, мамо,
Своєї крові в'єтнамці дати;
Готові смерть задушити руками
І ми — сини ваші і солдати.

РИПЛЯТЬ ХВІРТКИ

Ранками і поночі риплять хвіртки —
 проводжають шахтарів до копальні,
 їм шахтарі залишають останні потиски рук,
 а за те вони риплять услід,
 кому просто риплять,
 а шахтареві вони говорять: «Повертайся...»

Діло звичне, діло буденне:
 виходить шахтар на роботу —
 за хвіртку не проводжає мати,
 чи жінка, чи хто там —
 бо то діло звичне, буденне.
 А от мовчазна хвіртка
 говорить із шахтарями.

Ранками і поночі риплять хвіртки —
 повертаються шахтарі з копальні,
 тиснуть дерев'яні руки хвіртці,
 а за те хвіртка їм услід: «Повернувся...»

І якщо який шахтар довго не повертатиметься,
 то й хвіртка довго мовчатиме,
 і вже після — вона розпачливо, як мати,
 кричатиме днями й ночами.

* * *

Буде золотом у золоті
сонце в осінніх березах,—
і день від того золотіший буде.

Будуть бані черлені березового гаю
золотіші від крони церков старовинних,
і стане над тобою висока височина —
ще вища від золота золотого,
а ти ще нижчим станеш,
на коліна станеш.

Будуть прозорими стіни блакитного храму
і слова прозорими і беззвучними,
і полетяться на чоло твоє прозора вода.

* * *

Бачити тебе: бачити,
як летять сади,
ховаючи все в біле.

Бачити тебе: заглядати
краєчком ока
всередину яблука.

Бачити тебе: носити
в очах дві сірі птиці
твоїх летючих очей.

Бачити тебе: розсипати
по розкритому лезу
кров троянд.

* * *

Прихильності роси до трави,
пташки до гілки, щоки до щоки.
І мені забаглося прихильності
волохатих долонь лісів до голови,
глиняних глечиків рік — до губ,
подорожників доріг — до ран.

* * *

Ти від мене пішла,
як з гілки пташка злетіла.
Ти від мене пішла —
я засохну, як гілка без пташки.

ЗЛОДІЙ

Він нахилився над криницею,
а в ній плавав ріжок місяця,
і, щоб не проковтнути його, він довго
думав, як напиться води,
а пити дуже хотілося,
і він рішуче нахилився над водою —
ріжок місяця обпік губи, язик
і застряг у горлі.
Він відійшов від криниці, а в горлі,
наче краватка-метелик на сорочці,
світився місяць.
Коли ми підійшли за ним пити воду,
то місяця у криниці уже не було.

СЬОМИЙ У ЛАНЦІ

Нас у ланці працює семеро.
На наряд з'являється шестеро,
спускається в штольню шестеро,
а в лаві — семеро.

З нашої ланки того, може, й ніхто не бачить,
а я — бачу.

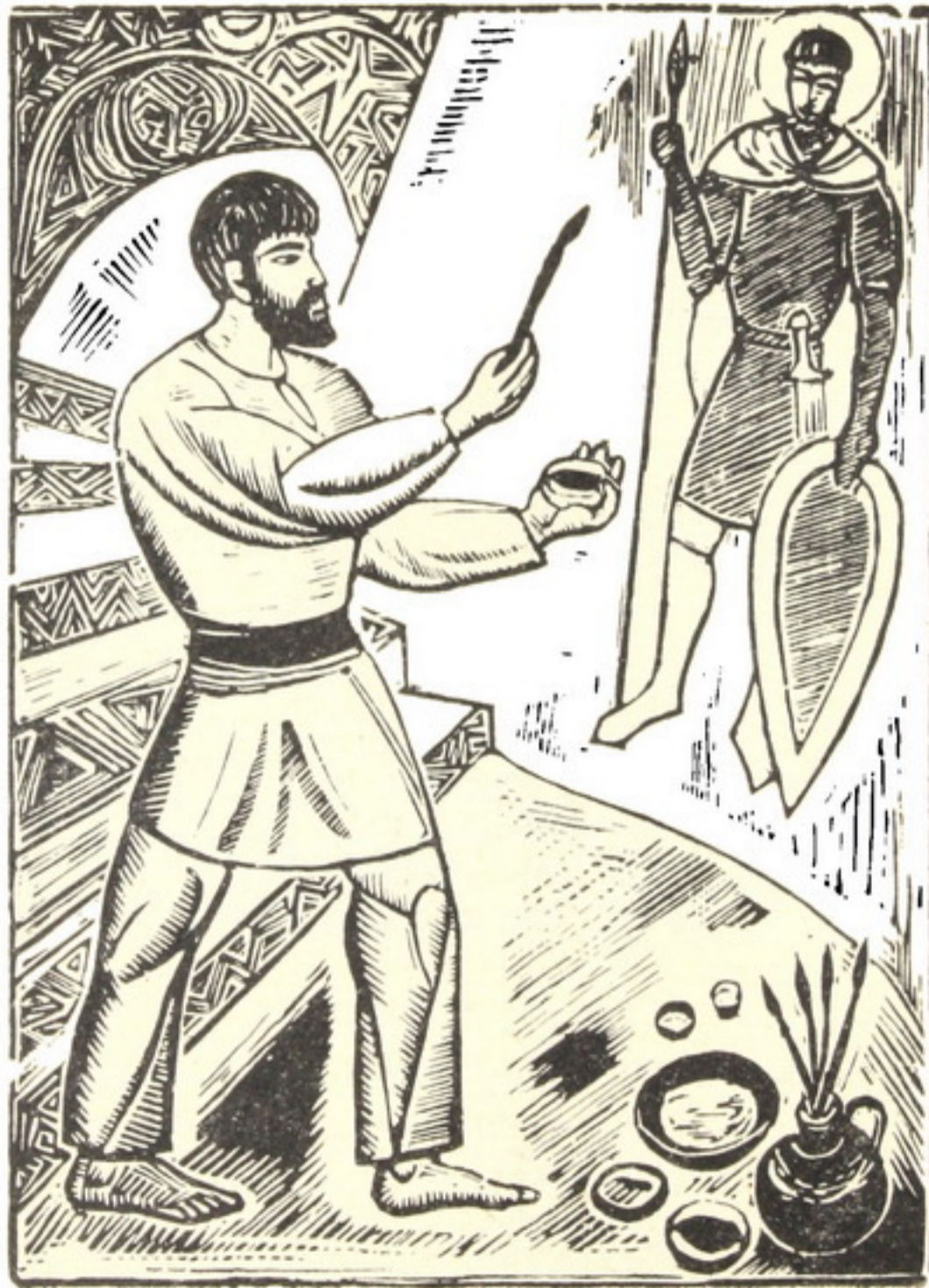
Сьомий — то Петро,
я з ним проробив сім літ,
обушок в обушок,
і зараз не хочу розпускатися
про те, який він був і що він був.

Починаю я стояки забивати,
він підлазить до мене
і помагає: то стойку підтрима,
то підіб'є обушком,
а потім випросе цигарку
і щезне в темноті...

«Петре,— кажу одного разу,—
ходім нагору: у мене в садку яблука вже доспіли,
покуштуєш — ти ж давно не їв».
«Ні,— каже,— ти вже краще сюди мені принеси».

Ношу я то яблука,
то цигарок,
то привіт від дружини
Петрові, сьомому в нашій ланці.

ТРИВОГА

Солов'ї, солов'ї
 Заливаються в темних куцах.
 Тихнуть руки мої,
 Відбиваються зорі в очах.
 Я незнаному богу
 Затеплю каштанів свічки,
 Я вплету в свої коси тривогу,
 Неначе стрічки.
 Я відкрию душу
 Назустріч вітрам весняним,
 Я дізнатися мушу,
 Коли я зустрінуся з тим,
 Хто заклично рукою
 До мене махнув вдалині,
 Бо немає спокою,
 Не буде спокою мені!
 Сіріє асфальтом заледве помітно
 Дорога вночі.
 Десь є двері одні заповітні,
 Тільки я загубила ключі.
 І співчутливо гладять каштани
 Моє неспокійне чоло.
 Скоро сонце устане,
 А сну ж іще не було!
 Солов'ї, солов'ї
 Заливаються в темних куцах.
 Стихли руки мої,
 І відбилися зорі в очах.

ПЕРЕДМОВА

Релігії, достатньо скрізь жорстокі,
Пропагували втім усі любов.
На жаль, забулись Гери волоокі;
Мадонни після них любили кров,

Що з серць лилась у мучнів і пророків.
Вона ж — фундамент добрий для церков,
Як захолоне в тиші давніх років,
Та й свіжої додати можна знов.

Але на всіх Олімпах і Сінаях
Ставав найвищим богом Чоловік,
Не Матір — Батько. Богочоловік

Став Сином їм, а людям — серце краєв.
З'являвся правити з людини борг
Також не раз і Чоловікобог.

ПАПА

ГРИГОРІЙ VII, ГІЛЬДЕБРАНДТ

Запали щоки, гостре підборіддя,
Горбатий ніс, знемога та вогонь
В очах, і перед ним усі страхіття.

Надія ж є на бога самого.
Страждання, жах і світова скорбота
З усіх боків оточують його.

І віддається він усім турботам,
За всіх усе зробити хоче сам,
Та грузне знов у справ дрібних болото,

Метаючись. І скаржиться зіркам,
На самоті лишившись проти неба,
Що тут у нього не небесний храм,

А церква, де палити й бити треба.
В її гріхах він винен, раб рабів
Христових, але він нічим не гребав,

І ставив він навколішки царів,—
Розбійники, дияволів діти,—
На них святий обрушуючи гнів

Та й милуючи знову,— де ж їх діти.
І церкву теж картав нещадно він,
Апостольські забувши заповіти.

Вона в пекельний задзвонила дзвін
І благодать промінює на гроші,
Віддаючись дияволів. Змін,

І найкрутіших! В'януть райські рожі,
Коли такі в нас клірики живуть.
Указує відданиці він божій

Перстом суворим на спасенну путь
І дивиться, чи йде раба лукава,
Чи вже її під руки поведуть.

І домагався він такого права,
Щоб керувати всім, що на землі.
Була ж йому до всього пильна справа,
Що спить чи прокидається в імлі.

ІМПЕРАТОР

ФРІДРІХ ІІ, ГОГЕНШТАУФЕН

1

Хто з них антихрист... імператор, папа?!
Хвилюються князі та королі,
Єпископи. На скореній землі,
Де тільки дощ кривавий тихо крапав,

Як дикий звір, іде на задніх лапах
Ревти і дерти в золотій імлі
Пожеж війна. І сонця блиск зомлів,
І падає феодів мирних мапа.

А він — філософ, лікар, трубадур,
Мистецтв і мов знавець, природознавець,
Відлучений від церкви, як буй-тур

З отари, він — розумний був державець,
Народ, у ньому свій вбачавши гнів,
Про нього довго ще легенди плів.

2

Христа відступник, зрадник Магомета,
Науку він найбільше поважав;
Хотів надати їй державних прав.
Не вірячи пророцтвам і прикметам —
На півдні, а на півночі карав
Вогнем усіх до ересі дотичних —
Це з міркувань високополітичних.
У нього є трактат про соколів,
В історії природознавства знаний;
В арабський спосіб лікував він рани,

Знав, як до часу тамувати гнів.
Помер він мирно, цей гонитель гнаний,
За «Пеклом» Данте, гідний государ,
І папа смерть його сприйняв як дар.

БЕЗІМЕННИЙ СХОЛАСТ

Нехай там ересі чи схизми
Підождуть. Діло теж святе:
Переливати силогізми
Собі з порожнього в пусте.
Під тихий регіт категорій,
Спадаючи з пожовклих віт,
Йому підносить серце д'горі
Універсалій дивний світ.
І голубі небесні рожі
Схилились над садком хрестів,
І преподобні та пригожі
Дівчата пестять голубів.
Чесноти мовчки посідали,
Їм рай, порокам пекло є,
Та на зворотний бік медалі
Він, подивившись, плює.
Священний гнів, святе терпіння
І розум теж наприкінці...
Круті фарбовані склепіння,
Сидять удавані старці —
Домініканці, францисканці;
Над ними штучна височінь
Звисає, мов не буде вранці
Світанку на камінну тінь.
На диспут в університеті

Посходились. Цікаво ж їм
Змагатись об авторитеті,
Знанням пишатися своїм.

ЛЮДСТВО

1

З природи не питаєш звіту,
І хоч-не-хоч, а лізь убрид.
Від геніїв палеоліту
Лишився полум'яний слід.
Зусилля пращурів потужні,
Їх дружнє творче співжиття
Сплелися в непохитну мужність,
В закон удару і тертя.
Без нескінченного терпіння
Хіба запалиш ти вогонь
Або живих стежок сплетіння
Розплутаєш під час погонь?
Чи з каменю твердого зброю
Створити зможеш ти сяк-так
Собі невправною рукою,
Забувши про художній смак?!
Та й спалахнути вмій одразу
І вкласти силу всю в удар,
Щоб упередити поразку,
Ворожий загасити жар!
Навчись загоювати рани
І матерів своїх люби,
Щоб не зазнав од них догани.
Вони ж нам — факел боротьби...
Від того людського суспільства

Не гасне відблиск золотий:
Через усі віки насильства
В майбутнє кличе він, святий.

2

А людство хилиться в колосся
Чи десь на пальми зводить зір
І різнобарвністю волосся,
Живою райдугою шкір
Пишається. І зрозумійте
До батьківщин усіх любов,
Єдину в співах розмаїтих,
В різноголосиці промов.
Всім треба їсти, пити, спати,
Від зим ховатись і вітрів.
До неба — гімни та палати
Чи в бамбуковій хижці спів.
Чи просто проти неба мовчки
Безсилий, виснажений гнів
Покірно ляже без сорочки,
Живцем похований на дні.
Веселі хлопці та дівчата...
Їм од життя: «Стерпи, знеси!»
Та скрізь вони стоять на чатах
Побіля рідної краси.
Вони ж її свята надія
В Єгипті, в Індії, у нас.
І це до них завжди надійде
Всіх перемог довільний час.
Вони відкриють перегодою
Для всього людства вільну путь;
До неї ж, ідучи з народом,
І партії народ ведуть.

НА СТАРОКИЇВСЬКІЙ ГОРІ

Тут сутінки. І від холодних стін
Звоглою старовиною віє.
Мовчить твій хор, спить крилас твій, Софіє,
І втратив голос великодній дзвін.

Та шпиль з хрестом на сотні й сотні гін,
Як сотні літ до цього, пламеніє
Стрілою в небі. Хоч злетіть не сміє,
Летить швидким хмаринам навздогін.

Всесильний час ще не приніс сюди
Байдужості. На косогорах зритих
Нові будівлі. Та лише в сади
На гору Старокиївську зійди —
І Ярослава Мудрого сліди
На вичовганих прочитаєш плитах.

ЗАХОДИТЬ ВЕЧІР

Заходить вечір. Осінній, довгий.
Долини осикові листя обсипали
(Десь поодинці — на павутинці).
Такі в природи одвічні догми.

Такі дороги, ніби проторені,
Та ми приймаєм, як ждану зміну,
У всяку пору, в кожну годину,
Всі неповторні оці повторення.

Ми зустрічаєм їх без печалей:
Осінь? Будь ласка. Весна? Причалюй!
Не підженеш їх та й не зупиниш.

Те зеленіє, інше рудіє —
У кожній зміні живе надія.
У старті — фініш.

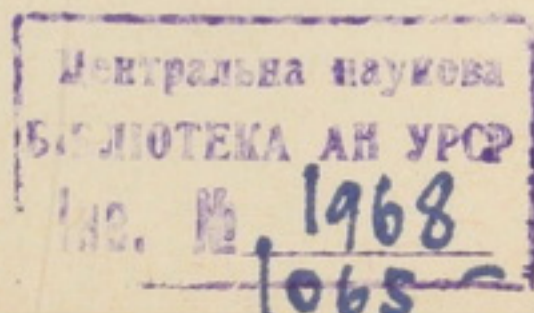
НІЧОГО ВІЧНОГО

Нічого вічного. Правда
Лише ця істина. Простеж:
Вмирають люди — це не диво,
Але боги вмирають теж.

І рукотворні й невидимі
На іспиті тисячоліть
Зникають у всесвітнім димі.
Не милує і не щадить
Одвічний рух ніде нікого
У справедливості своїй.
Одна епоха створить бога,
А друга звалить: ось вам мій.

Одна кінчається година,
Нова зринає з тьми сторіч,
За зміною приходить зміна,
Як після дня приходить ніч.

Тьмяніють образи, ікони,
Міняють значення слова,
І навіть Ньютона закони
Хитає фізика нова.

О

ПОГЛЯД НА СВІТ

К

Зирнути б на світ очима прапращура,
Що ліг на піску розпеченим тілом,
Побачити поїзд хвостатим ящуром,
А вгорі літак — птеродактилем.

Ш

О

Промчали. Шугнули вітрами ранку.
І знову довкола всесвітня тиша.

Р

О

А от зирнути очима праправнука —
Це вже, здається, куди складніше.

Д

О

Лягти на піску? Нема його й близько,
Летять апарати, свищать оглушливо,
Спалахи цифр, сигналів зблиски —
І ніякої тобі віддушини.

Р

Т

Та ні, не так. Це вже химери.
Майбутнє матиме й інші прикмети.
Його ж будують не самі інженери,
А й хлібороби, й наївні поети.

Е

Ш

Та й машинопоклонникам, треба вірити,
Схочеться, як в химерну принаду,
З панцира пультів і формул вирватись
В ліс по гриби чи до річки в леваду.

Т

Схочеться не таблетки, а пряника,
Творець перед роботом не спасує.

С

Світ прапращура і світ праправнука —
В нашім сьогоднішнім світі пульсує.

3*

* * *

Коли б то так просто, як солов'ю,—
Розкрий собі дзьобик і пій.
Я довго виношую пісню свою
Й стократ згоряю у ній.

Вона співрозмовник найкращий мій
І друг, що не зрадить повік,
Вона моя сповідь, і мій буревій,
І русло найглибших рік.

Хай людям я пісню лише одну
На спрагли вуста покладу,
Розкрию єдину життя таїну,
Маленьку стежину знайду,

У серце додам я комусь доброти,
Чи сили дам для борні;
Спасибі, мінливі пісень світи,
Що суджені ви мені.

* * *

Я радію, що маю свій унікальний сад.
В ньому можна сховатися від підлот
і заздрих очей...
Привести в нього друзів і сказати: — Мій саде,
Витьохкуй ти їм солов'ями! Зозульками сизими
Накуй ти, мій саде, кожному сто років життя.

З ЦИКЛУ «БОГИНЯ КРИНИЦІ»

ВЕРТЕП

Підпираючись костуром ямбів,
натягнувши кирею традицій,
прощаюсь із віком атомним,
бо щось мені не сидиться.

І вже мандрівним спудеєм
топчу снігові верета,
промінявши жупища келій
на біблійну скриньку вертепу.

Затихає хупаве місто.
Стіл. Заметіль. Гостина.
У кратерах макітр замішане,
тісто солодке стигне.

Бринять ракети веретен
в галактиці каганцевої містики.
На сосновій деці вертепу
починається перше дійство.

КРИНИЦЯ

Сумно на тебе дивитися, кринице,
пільна кринице з прогнилим цямринням,
оточила ти себе світою кропиви ницої,
ще й хизуєшся мереживом жабуриння.

А була ти, небого, богинею у правітчизні,
молилися предки до твого непороччя,
пили вони жадібно тіло твоє пречисте,
солодкою водою причащали очі.

Де твоє нині ділося блакитне свічадо?
Хто тебе чару дівоцтва позбавив?
Скільки на землі зі смагою прочанів,
а жоден з летаргії не розбудив тебе збанком.

КАМ'ЯНІ БАБИ

Ми велети, що зі сонця посміли глумитися,
покарані зухвальці, обернені в камінь.
Тепер тільки від круків побираємо мито
білими козацькими кістками.

Стоїмо як ідоли чорної пустелі,
віхи знамення татарви і вовкулаків.
Впаде смерк смерті на зелені оселі,
коли сонце вибухне на мертві відламки.

Скинемо каменю чари, які нас тиснуть,
зненавистю все просмалять наші вічі.
До слухного менту ми затаїлися у тирсі
з правом раз у рік на відьомські віча.

КОЛЯДА

До маленької Звенислави прийшла коляда
зі звідарем і торбою, що все помістить.
Мучить Звенислава бабусю: дай і дай
з ялинки ночі медівник місяця!

Покотилися зайчики, обкачані в снігу клубки,
і давай Звениславі хилитати ялицю.
А місяць, звичайно, з того всього кпить,
бо підв'язаний міцно на золотій нитці.

Тільки осипалася скляного снігу слюда
і зірка, як куля, стовклася на площі міста.
Перший раз до Звенислави прийшла коляда
зі звідарем і торбою, що дива містить.

СТРІХА

Підперта здавна тендітними колонами мальв,
ще від Івана стріпихата зілля сухозлоттям,
з дивною мозаїкою з буро-зелених смальт
та свіжою латкою сонячного околоту.

Звисають з тебе булави маку і срібний часник —
проминулого літа скупі оздоби і радощі.
Відходять зі спасами добрі твої часи,
що відбивав бузько на базалуччя ратуші.

Перегнали давно тебе наймолодші із груш,
гнилиці опалі загрузли в твоєму лоні.
Жаль мені стріхи, бо сам я, мов комин, загруз
білими спогадами в її мосянжній соломі.

* * *

Коли серцю забракне слів,—
Не даються вони, гарячі,
Я до тебе пошлю послів —
Руки свої нетерплячі.
Доторкнуться вони до скронь,
До плечей припадуть, незвані,
Віддадуть тобі весь вогонь
І замруть у німім чеканні...

ЧЕКАННЯ

Кажуть, мить чекання
Здається вічністю.
А якщо чекати
Сотні і сотні днів —
То вимірювать час
З безнадійною методичністю,
То нехтувать ним
Для шаленства жагучих снів.
І чекать.
Чекать.
І не знать,
Де чекання кінчається,
І чи кінчиться десь,
Обламавшись,
Як вістря жала...
Якщо мить чекання

Вічністю виміряється,
То скажи мені,
Скільки
Я віків прожила?..

БЕЗКОНЕЧНІСТЬ

Тут ні сонця, ані зірниць,
Ані берега сірих брил,
Тут лиш спалах твоїх зіниць
Та стрімке коливання хвиль.
І ні ліку їм, ні числа.
А під ними страшна глибінь.
Твої руки, як два весла.
Я довірилася тобі.

* * *

Іноді хочеться небувалого,
Іноді хочеться неможливого —
Щастя, як день у маю, тривалого,
Кохання, як сад у цвіту, щасливого.
І ось воно в тебе, гарячоусте,
Диханням твоїм зігріває руки.
Сп'янієш.
Незчуєшся, як упустиш, —
І вже не догнати.
І вже — не вернути.

ПЕРСТЕНЬ АДМІРАЛА

Алмаз одсвічує багряно —
Батальний шал вогнем зрина,
І над боями дух Бояновий
Карбує в пісню імена.

Ось-ось впадуть безсмертя зерна
Червоним бісером роси...
О Руська земле, вічна земле,
За кожним серцем ти еси!..

Ось-ось зустріне ніч Нахімов
(За серцем — моря синя мла...),
І небо келих сліз нахилить
Над смерклим мармуром чола.

...Гей, покотивсь фамільний перстень
По завороженій горі,
Та довго-довго сяйвом впертим
Його кривавий слід горів.

І все котився в присмерк перстень,
І все одгукував когось,
І адміралу вітер пестив
Затихлу паморозь волось.

І засвітились бастіони
Мечами гнівних блискавиць,
Летіли дзвони-передзвони
Од збожеволілих дзвіниць.

І вся Росія, вся Росія
В ту поминальну ніч гула,
Вогнем жахтіло голосіння —
Присяга помсти в нім була.

Орда чужинська завмирала
Понад безоднею біди...
Чарівним перснем адмірала
Став Севастополь назавжди.

ДУМА ПРО МАТРОСА
ПЕТРА КІШКУ

Гей, Вінниччино, сина лаштуеш до вічності,
До земного ошатного лона,
Зачекавсь його край, голубий до незвичності,
Де вода, мов сльоза, солона.

Проводжать твого лицаря вийшли хатини,
Щоб колись таки знову стріти,
Гей, Вінниччино, чом ти жалобні хустини
Вже їм в'яжеш на сиві стріхи?

Стоять батько, і мати, і тиха родина,
Стоїть смуток при битій дорозі,
Гей, Вінниччино, добре ж ти сина спорядила,
А сама — в неприємній тривозі...

А вже син твій Петро понад бруствером ходить,
Де дзижчать басурманські кулі,
Не схиля голови, з діда-прадіда гордий,
Над ворожою люттю кепкує.

Ж

Вловить бомбу та й кине згасити у кашу —
Вдалині вороги побліднуть...
«Ох, і підлий ти, враже, — усміхаючись, скаже, —
Не даси й пообідать...»

Р

Отакий він, твій лицар, герой-подолянин,
Як і ти, од сонця смаглявий,
Гей, Вінниччино, твого сина вінчають
Із зірницею слави!..

О

К

Р

В місті білокаміннім, у клетоті бою
Спалахне його серце орлине...
Гей, Вінниччино, колиско героя,
Твоя слава не вмере, не загине!

Т

К

АДЖИМУШКАЙСЬКІ ВЕЛЕТИ

І

*Героям
Аджимушкайських каменярень*

В

Застогне в онімінні ранку гравій,
Героїв кроки стишаться вгорі,
І сурма сонця трепетно заграє
Рубінову мелодію зорі.

В

Та хмурі хмари принесуть гризоту
В червоний, як знамено, горизонт —
І здійметься, розбуджений грозою,
Із надр німотних вічний гарнізон.

І

І

І

Ж

Такої б ночі думати про вічність,
Та кожна мить — немов століттів плин,
І вартовий, як монумент над ніччю,
Стоїть у дивосвіті тих хвилин.

Р

Я тільки гість в недремному дозорі,
Але й не гість — чатую на грозу,
Фортеця ночі і тривоги, де зорі
Мов яблука в пащеках амбразур.

О

В

І пахне сіном...
Ніби аж по пахви
Стою в серпневім шурхоті левад,
А може, то мені мовчання пахне
Дозорця — чорнобривця із Карпат?

Р

О

Т

В

Зорить йому Гуцулія крізь морок
І понадхмарні маряться мости,
В його селі незвично пахне морем,
Коли Марічка одкрива листи.

І

В

І йдуть діди од полонин і плаїв,
Щоб поспитать, звідкіль цей синій дух,
І небо над смереками палає
І сповіда морячку молоду —

В

Так гомонить мені його мовчання,
І тим мовчанням поріднились ми,
І ніч пливе над бухтою, мов чайка
Із чорними чаклунськими крильми.

В

* * *

Я — егоїст:

 мені приємно людям
Робить добро, і я його роблю.
І правду говорю облудним суддям,
Що кривди їх і крихти не стерплю.
І хай когось дратує вдача вперта,
Цього я до уваги не беру.

Я — егоїст:

 за правду хоч умерти.
Отак схотів — за неї і помру.

* * *

Є стверджувальний жаль
 у радісних обжинках...
Настав мій щедрий час:
 віднині й почуття,
І мислі віддаю
 не по частинках —
Всього себе.
 І так на все життя.

Всього себе — отим незнаним суддям,
Що матимуть свої відряду й біль...
Тож хай вшанують труд мій
 не погруддям,
А крихтою уваги.
 І не більш.

З КНИГИ ЦАРСТВ

І так рече пророк:
 «Погинете у блуді!»
І кличе суд страшний
 на божую паствú,
І привид істини
 відшукує в облуді,
Проклявши плоть
 наперекір еству.

І так рече ханжа:
 «Все на землі — минуще,
Незнаного не ждїть
 І не спиняйте мить,
Хай буде, як було!»
 А сам, у блуді сущий,
У хижих пазурах —
 слухняне помело.

Ненавиджу ханжу,
 пророка зневажаю,
І плоттю славлю дух,
 і зупиняю мить,
І не спиняюсь сам,
 і в путь випроводжаю
Синів — розвідників
 далеких диволїть.

КАРТИНА

Вічна зваба стежин крутих,
Перевтома простих відряджень,
Кожна стріча приносить штрих
У картину мандрівних вражень.
І повніша картина та,
Мов ріка в післягроззя тихе.
В ній — вокзальні гам, суєта,
Стрічки суму і грона сміху;
Мова моря, і сяйво зір,
І незайманість лісу дика,
І натхнення, що родить вірш,
І людська доброта велика...
Треба ліпше її писать:
Роки долею скупі дані.
І доводиться поспішати,
Жити часто на чемодані.
О, немає в цій простоти:
Важко кидать куточки милі —
Наддніпрянські гаї, мости,
Під Прилуками — верби білі.
Материнський сум-сивину
І п'янке, як вино, кохання...
Я розлуку стрів не одну,
І якась буде з них остання.
А поки що топчу моріг
Прикарпаття, Полісся, Криму:
Не вживу без нових доріг.
...Але марю у снах старими.

* * *

Бува, навчають хлопчаків зелених,
Коли в життя виводять із осель,
Що справжнє щастя — то синиця в жмені
І що дурниця — в небі журавель.
А хлопчаків не стіни манять — хмари,
Не шурх моралі, а моторів гули.
А хлопчаки — в душі усі Ікари,
Хоч про Ікара зроду і не чули.

КАРЕ ЗЕРНЯ

Я живу собі в яблуку
і дивлюся крізь яблуко в світ.
Яблуко наливалось, яблуко зріло,
і світанковим був мені світ.
Але я мріяв про дощ,
бо ніколи не бачив дощу.
Але я мріяв про сонце,
бо ніколи не бачив сонця.
Чую — стукають...
Черв'як прорив нору до мене
й сказав:
— Вилазь на сонце, дихнеш.—
А я подумав:
коли черв'ячою корою
вилазити до сонця...
краще обірву мій світ — яблуко —
і розіб'ю об дорогу...

ТРИ ВОГНИКИ

Ішов поволі по густій вулиці.
Йти було дуже тісно.
Три вогники тримав за тонкі стебла.
Раптом згадав — вона не діждеться...
Зірвавсь з відчаю.
Зачепив громадянина в сірім костюмі:
— Хуліган! —

Другому валізу вибив
і теж ненароком:

— Злодій!

— Де, хто!? Хапайте! —

В мить, як торкнувся асфальту долонями,
подумав: «Не вистачить сил заперечити».

Три тюльпани не впали,
в леті перетворилися на трьох птиць
і полинули до неї.

ПРИЧЕТНІСТЬ

1

Ой зелен ружа да цвіла,
У воду падала, як спалах,
А де русявая ступала,
Там чаечка гніздо звила.
І мати на розмову стали,
І дзвонить відрами зоря.
Давно покинутий вітряк
Веслує тихо

і востанне...

Пливи,
Мандруй, вечірній часе!
У темнім лузі, в чистім полі
Могил доволі вже, доволі!
Гармати вимушу мовчати.
Іду на люди без відчаю,
Назустріч їх серцебиттю.
Я хочу жити,

а життю

Нехай мене не вистачає.

2

Ми маємо багато прав:
На труд,
На радощі,
На подвиг.
Та, може, викличу я подив,
Бо інше право пригадав,—

Дивитись прямо людям в очі,
Чи право є

у всіх на це?

Моє несховане лице
Очей позичити не хоче.

Я мушу
Зберегти цю спрагу,
Повагу до робочих рук.
Не вірять жодному добру,
Коли нема цієї поваги!

І впевнитись,
що повзень сліпо
Крила в могилу не заб'є,
Що буде думка,
доки є
Краплина крові й крихта хліба!

3

Зі мною будь,
Моя причетність
До рала,
Слова і борні,
Дай невгамовності мені,
Веди на лан

добра і честі,
Щоб неоднаково було
Моє минуле і майбутнє,
Щоб гідність вічна,
многотрудна
Людське не зрадила чоло!

ДАМОКЛІВ МЕЧ

Сатрапи, бенкетуйте! Бенкетуйте!
Красунь пасіть очима, розважайтесь.
Прислужників купіть, а непокірних
Щоночі розпинайте на Голгофі,—

Усе робіть. Але не забувайте:
Над вами — Я!! Голодний і двосічний.
Гартований на ваше безголів'я,
Прокльонами кривавими освячений.

Я ваша тінь. Я вічний ваш супутник,
Народжений, аби на тім'ї вашім
Затанцював червоний регіт мій...

І я давно вже не на волосині,
А в рабовій правиці нетерпляче
Над вашими коронами завис!

ТІНЬ

Послухай, сину, оповідь мою —
Вона у серці мого страждання.
Вона живе в мені, як сива кров,
А кров ніколи не іржавіє, мій сину.
Коли було це?
(Вчора а чи завтра?)
На світ благословлялося на білий,
Ще соняхи світилися, як місяці,

Ще сонні квіти пелюстки впускали,
Як раптом з ночі виринув літак...
Він повз по небу, як мураха чорна.
Спускався нижче...
(Вчора а чи завтра?!)
І марно рятуватися, і годі —
Він сіяв смерть

р е т е л ь н о .

І дерева,
Як жебраки, пішли з торбами гнізд,
І діти захлинались кров'ю персів,
І тінь його
Мені упала на обличчя...
Послухай, сину, оповідь мою —
Той чорний привид потім запалав,
І вітер задихнувсь його золою,
Вже вуха повні тишини давно,
А тінь його —

живе...

УРБАНІСТИЧНИЙ ЕТЮД

Ламалися квартали, тікали фронтони й фонтани,
Востанне параболи колій влітали в майданів

крутіж.

І тріскались жили фатально в прадавніх атлантів,
І трави у шпарках асфальту шукали каміння рубіж.
Бруківка застуджена кашляла кроками глухо
І знов, як могла, засипала. І слухали вікна в пітьмі.
Під'їзди, підмурки, а там, де кінчались провулки,
Колони, немов сталактити, звисали холодні й німі.

Кричали аншлаги, пишались аркади і парки,
І рано на рамах розп'яті фіранки були їм чужі.
І хмарилось часто, і знову до самого ранку
Усе повторяли спочатку приручені вітражі.

* * *

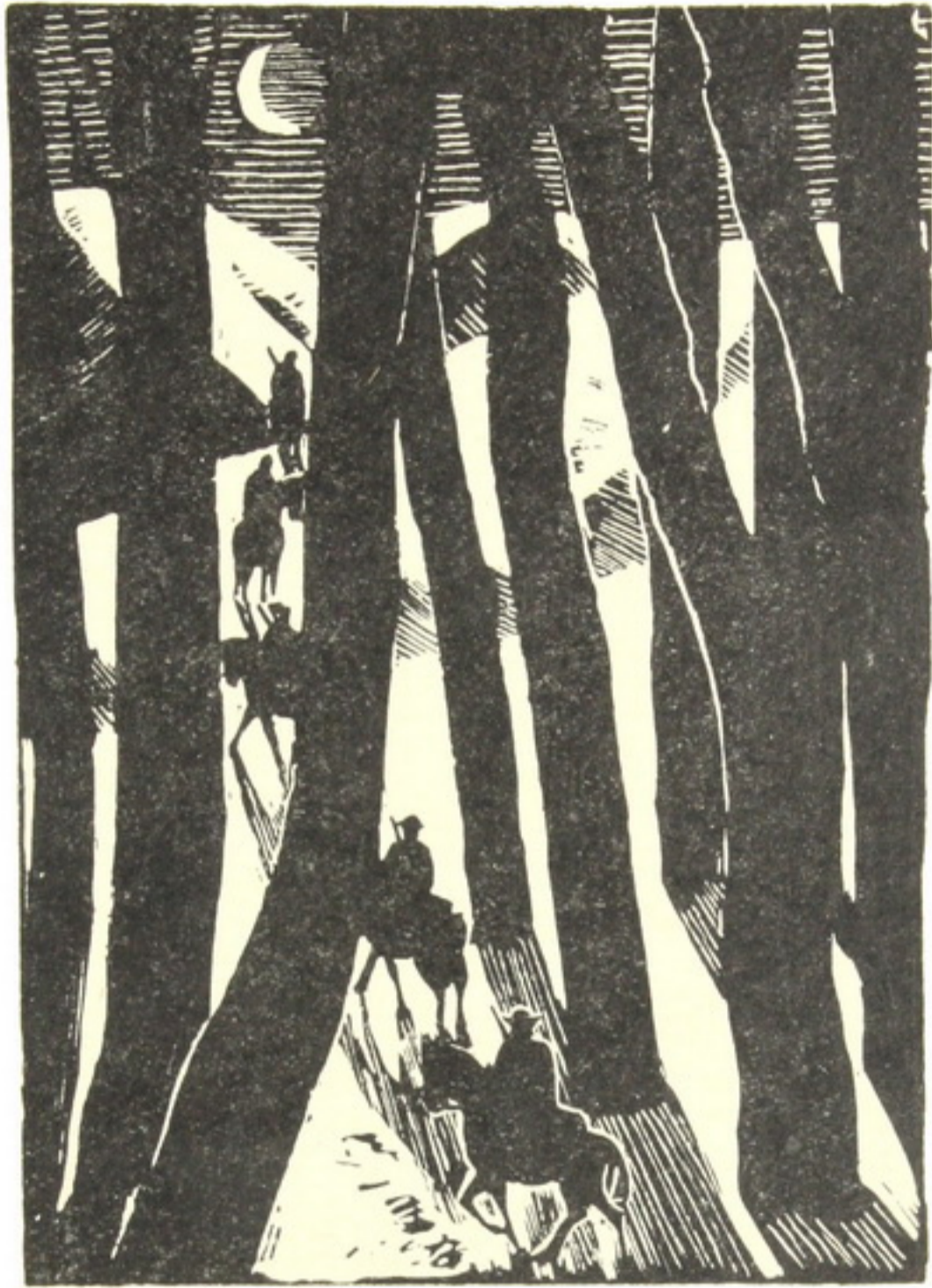
Ще сні корови пахли теплим сіном,
А вже дійниця стиха попросила...
Побігли білі струни поміж пальців,
І зазвучала
Світанкова ліра.

Ще сні корови пахли теплим сіном...

* * *

Сумному, нетерплячому комусь,
Як в сад вікно, засвічується місяць.
На лобі селянина тихий сон
Розгладив зморшку,— всі йому не згладить.
Віконницями-вухами село
Тривожно прислухається до шляху:
Авто швидкої допомоги мчить,—
Народжується хтось чи помирає...

БАРАБСЬКИЙ МІСТ *

Коли в кав'ярнях гризлись «патріоти»
За хліба шмат до панської олії,
Барабський мосте, був ти для голоти
Найвищим сеймом совісті і дії!

Тут кровопивцю не питали: хто ти? —
Як не питають прізвища в повії...
Гей, скуштували панські лиходії
Тих п'ястуків, охочих до роботи.

Мужицька сила, п'яна від розпуки,
Не любила з дармоїдом сварки,
Що грів на кривді загребущі руки,

Але по-хлопськи бралася за барки —
І кров лилась без милості і злості.
Буяла воля
На Барабських мості.

* * *

В житті умій товариша знайти,
Із ним дорога легша до мети.
Та не піддайся ворогу на зраду.
За ворогом — ще й хату замети!

* Барабський міст — міст у центрі Борислава, на якому колись збирались безробітні, по-місцевому «бараби».

* * *

Що корабель без паруса й керма!
 Що ранній цвіт, коли іще зима!
 За злото й крихти розуму не купиш,
 Що там скарби, де розуму нема?

ГІРСЬКИЙ СОНЕТ

Весняним дням химер не позичати:
 Де сто завій прохурделіло в санях,
 Довбущуками вийшовши на чати,
 Стоять ялиці в голубих крисанях.

Стрункі смереки одяглися в шати,
 Що їх морозом висріблило зрання.
 Немов органи в піднебесних банях,
 Громи найперші будуть їм звучати.

Та поки в'ється паморозь довкола,
 Не вийде ватаг на плаї ведмежі,
 Страшним бичем * виписуючи кола.

І дивляться з-під неба нафтовежі,
 Коли в долу, немов озерні плеса,
 Останній сніг
 Розбризкають колеса.

* За народним повір'ям, ватаг, виляс-
 куючи вогняним батоном, викликає
 грім.

НАЙКОРОТША БАЛАДА

Серед яру вкачана трава
аж до снігу берегла слова:
— Як потрапиш, милий, у біду,
погукай — світ за очі піду.

І біда спіткалася мені
в далечі від тебе — на війні.
Я упав на схилі висоти,
погукав, але мовчала ти.

Я гукав і радив з даліни
берегтися, дівчино, війни.
В узголов'ї воркотав струмок,
я ж, свинцем підпалений, промок.

Місяць був зі мною сам на сам,
тільки не світив людським очам,
щоб ніхто не знав, чия рука
повернула течію струмка.

Та рука зволожила мій чуб
і, здається, доторкнулась губ.
Я прокинувся біля висоти,
і лежала поруч мертва ти.

МАЗУРСЬКІ БОЛОТА

Болиголов солдатським потом пахне,
промерзлий жаб'яр — лепом череди.
Галяви-плеса, драговини-багна.
Очерети і знов — очерети.

Горіла свічка. Пальчики гортали
Міцкевича і гладили kota.
І пошепки вуста розповідали,
які страшні Мазурські болота.

Там ходять звуки таємничих дзвонів.
Там на світанку під гарматний шквал
втопив російську армію Самсонов —
останній царський «добрий» генерал.

І шкода, вже не жив тоді Міцкевич:
з його поезій міг би знати світ
історію всіх клетотів та ревищ —
трагічної романтики боліт.

І ми під голови сховали книгу.
Здригнулась гімназистка молода,
коли солдати, розколовши кригу,
пішли через Мазурські болота.

І ЩО ЗА ЧУДО — РУКИ?

Кого ви після мене пригортали,
від кого тріпотіли, наче птах,
ви, руки, що мені подарували
Міцкевича в Мазурських болотах?

Нащо ви, руки, берете цю книгу,
шелестите, гортаючи її?
Так ніч у ніч, в годину бурну й тиху,
коли вві сні ще гримають бої.

І що за чудо — руки? Як спитати,
чи в неї теж такі тривожні сні?
Чи явір не всихає біля хати,
що вдвох садили пізно восени?

Усох чи виріс? Тільки той не зайде,
кого вела крізь ніч на болота.
Ви з України, руки, не чекайте
в Мазурщину ні гостя, ні листа.

Але приходьте в сон, беріть цю книгу
і шелестіть, гортаючи її!
Так ніч у ніч, в годину бурну й тиху,
щоб уві сні не гримали бої.

В ПЕРШЕ

КРАЇНСЬКОЮ

ОВОЮ

ФРАНЦУЗЬКІ ПОЕТИ
В ПЕРЕКЛАДІ БОРИСА ТЕНА

Відкриваємо перед читачем незнану сторінку перекладацької творчості Бориса Тена — чотири вірші відомого французького символіста Франсіса В'еле-Гріффіна (1864—1937) і один вірш Трістана Дерема (1889—1941), поета, що належав до групи так званих «фантастів». Переклади збереглися в архіві М. К. Зерова й переписані його рукою.

* * *

Я стежу, як лист по листкові
 В цей вечір злотна керея
 Спадає — горда й ласкава —
 З великих чорних дерев.

Я стежу, як, крапля по краплі,
 Стікаючи кров'ю, листя
 Вмирає. І вечір у крепі
 Втікає на захід, за ліс.

Непевними мріями звикли
 Ми тішитись все життя...
 А тут — тільки пагорок прикрий,
 І тільки вечір, і шлях.

ВЕРХАРНОВІ

Твоє мистецтво —
 То корогва, що з нею летить комонник
 Навстоячки в стременах
 До зачудованого ранку навпростець,
 І довга тінь від чорного списа безладно
 Витанцьовує по колії глинястій.
 Летить він, як мрії кадильні
 Від трав, що ми під вербами громадили,
 Життя оспівуючи радість
 І свої надії.

Ти добре знаєш наш дух, і його ти висловив
 Криком божевільним дикого жалю:
 Опершись на вила в тіні замисленій,
 Ми слухаємо наші мрії з твоїх уст.
 Суворий голос твій такий ласкавий,
 Що громадільники, спинившись тебе слухать,
 Мугикають давно забуті співи
 І степовими квітами шляхи тобі стелять,
 Чудуються і розмовляють:
 «Це ж він, святий Мартен, що нам помагає»,—
 Бо ти ніжний і світлий, як легіт.

ЖОВТЕНЬ

Десь вітер застудивсь і, гримаючи хрипко,
 Віконниці золочені зриває
 В старої Осені, що зачинилась кріпко,
 А он ще радісна трава...
 І від порога
 Отава зеленню новою вабить
 І заливає луки річкою єдвабу.
 І пізніє літо, промерзаючи в одежі вбогій,
 В далеку путь іде й киває тихо,
 То знов виспіває, неначе після жнив
 Чи в день вина нового,
 Як голєє воно ховалося зі сміхом
 Між водяних лілей і комишів.

За славу не змагатися вже літу:
 На голові його вінок зелений
 Не вартий діадем карбованого злота,
 Що розкидає щедро клен...

А листя точить кров під нашими ногами,
 Мов свіжий сік із винограду,
 І десь встає над лісом чуть сп'яніла
 Душа прозора листопаду
 Поміж беріз і ясенів,—
 Як, сміючись, удвох, в вінках золотисто-ясних,
 Проходим ми, й навколо все,
 як смерть, прекрасне.

Посохле листя шарудить
 Слідом твоєї довгої спідниці...
 Спинись! Прислухайся і затамуй свій подих:
 То не радіє шепіт молодий —
 То мовчазне проміння косеє таїться
 Серед дубів і буків...
 Повітря мертво,
 І тільки чуть, як відбиває серце
 Колишні муки...

Я вірю — смерть прекрасна, як цей вечір,
 Безмовна і бліда, без почувань і мрій:
 На неї не чатує смуток між тополів,
 Що погасають, наче спів далекий,
 І легковірним рухом поцілунок перший
 Кладе печать наївну на майбутню долю.
 Віддаймо свій цілунок Осені старій:
 Життя — то усміх на обличчі смерті.

З ясної радості твоїх гірлянд
 Сплітатиму рефрен до мрій майбутніх,—
 А степові шляхи і стежка через сад
 Звиваються за ритмом мого смутку.
 Хтось ніби плаче, як у темній ямі,
 Куди ніхто на поміч не прийде.

А онде — тінь замріяна під буком в'ялим,
 І ніг твоїх граблі громадять лист опалий...
 Ще раз глянувши на свій останній день,
 Заходить літо за червоний обрій...
 ...А що з трояндами ми завтра зробим?
 Читатимеш мені при грубці, як колись?

ОСІНЬ

Підступна, як дощ і сльота,
 Злісна й глуха, як вітер,
 Непевна, як небосхил плачливий,—
 Навколо осінь блука
 І костюром гримає в вікна.
 Вже вона тут,— відчини їй.

Двері відкрий і встидай її,—
 В неї одіж подерта й волочиться,
 Геть забруднені ноги здорові,—
 Кинь в неї камнем!.. Вона ридає?
 Не вір тим риданням від злості,—
 То вона гра свою ролю.

Я знаю її,— це ж та сама,
 Що ходила торік з усмішкою
 І з виноградом, з ніжними словами
 Про сонце, що тихо сяє,
 Про вітерець, що пестить нишком,
 Про спочинок дорогою десь під кущами.

Кажу тобі, я її знаю давно,—
Колись вона вечеряла з нами
Ще й пила молодеє вино,
А потім з телям і кобилою
У хліві лишилася на ніч:
На ранок приморозь воду покрила
І сипалось листя без вітру,—
Зачиняй же двері і вікна!

Хай собі йде десь далі,
Хай ночує — не в нашій стайні,
Нехай жебрає, тільки — далі.

З листям сухим у волоссі сивім,
З запалими облесними очима,
З захриплим і нудним голосом,—
Хай далі йде! Я її знаю давно,—
Пізнав би і прибрану в золото...
Вона дзвонить? Здійми дзвінок!

Тепер розпалюймо наш камін
І правдивої чекаймо зими.

* * *

Чи прийдеш лампу засвітити
Й життя мені, любов ясна?
Вже скроні сріблом оповиті,
А й тридцяти мені нема.

Готель, мебльовані кімнати,
Над східцями сумний світець;
Застиглі на принцесах мати,
Лілей в алеях аромати,
І водограй, і спів сердець!

А де ж кохання, де химерне,
І хто нам молодість поверне?

Емаль потріскалась на дні
Басейну, що обличчя милі
Вмивав колись; та де ж вони —
Сміються десь чи вже в могилі?

Гірка отрута тих кімнат,
Де вмер би й шостий Мітрідат!..
На тьмянім дзеркалі, під пилом,
Якісь коханці там лишили
Ритовини імен і дат.

Нема їх, — в незабудь майнули:
Найкращі дні — то дні минулі.

З каламарем я обходив
Сумні й порожні ті кімнати.

СЕН-ЖОН ПЕРС

Сен-Жон Перс (або, як воно й належало б, на англійський кшталт, Сен-Джон Перс) — один з найстаріших французьких поетів. Народився він 31 травня 1887 року, отже, в травні 1967 року був відзначений його вісімдесятилітній ювілей. Довгі роки відомий тільки вузькому колу аматорів поезії, нині він і один з найпрославленіших французьких поетів: 1960 року його було вшановано Нобелівською премією.

Сен-Жон Перс — псевдонім. Справжнє поетове ім'я — Марі Рене Алексі Сен-Леже Леже. Народився він на одному з малих Антільських островів, де минуло й його дитинство. Учився у Франції — в Бордоському університеті вивчав юриспруденцію, класичну філологію, філософію. Ще в студентські роки заприятелював з поетами Франсісом Жаммом і Полем Клоделем. Клодель мав великий вплив на творчість молодого поета, ще більше зміцнив його захоплення Сходом і — сам дипломат з фаху — вплинув навіть на вибір професії: юнак також обрав дипломатичну кар'єру, і також з орієнтальним ухилом, — з 1916 по 1921 рік він був секретарем посольства в Пекіні. Перебування в Китаї чергувалося з численними подорожами — до Кореї, Японії, Індонезії, Полінезійських островів, навіть у пустелю Гобі. Одвідав він також Англію, де познайомився й зблизився ще з одним ентузіастом мандрів і екзотики — з старим Джозефом Конрадом. З 1922 року він працює уже в Парижі. 1933 року його призначено генеральним секретарем міністерства закордонних справ, — відтоді він фактично керує

французькою закордонною політикою. 1940 року він, як супротивник угоди з фашистським урядом Німеччини, ввійшов у конфлікт із своїм урядом, був змушений залишити посаду й покинути Францію. Петен спеціальним указом позбавив його французького громадянства, а гестапівці одразу після окупації Парижа пограбували поетову квартиру, знищивши, між іншим, рукописи семи закінчених і неопублікованих поем. Роки війни поет перебув у США, працюючи в бібліотеці Конгресу.

Дебютував він як поет 1909 року. Ранні його твори, об'єднані в книзі «Прославлення», друкувалися (1911 року) ще під справжнім прізвищем автора. Наступні поеми «Анабазис» (1922) та «Князева приязнь» (1924) були друковані вже під псевдонімом, а далі Сен-Жон-Перс хоч і не припиняв писати, проте не опубліковував нових і не перевидавав давніших творів, вважаючи, що їх ідеї несполучні з його дипломатичною діяльністю. У цьому він мав рацію. Щоправда, він безнастанно підкреслював, що немає нічого спільного між цими двома особами — особа високопоставленого урядовця і її діяльність нітрохи не відбивається на творчості поета Сен-Жона Перса. Це, звичайно, було не так: життєвий і службовий досвід знайшов відбиток у його поемах. Проте так-от виникло дуже типове роздвоєння однієї людини на буржуазного політика і на поета — носія гуманістичних, в основі своїй антибуржуазних ідеалів. Дипломат не вважав за можливе фігурувати під власним прізвищем у літературному світі, а поет не вважав своєї дипломатичної діяльності співмірної з світом поезії. Цій колізії край поклада війна, одночасно поклавши край і дипломатичній діяльності: Сен-Жон Перс у еміграції став виключно поетом. Протягом 1942—1944 років друкувалися чотири поеми — «Вигнання», «Вірш до чужинки», «Зливи» і «Сніги», — пізніше видані книгою, що має спільну назву «Вигнання». 1946 року з'явилися «Вітри», 1950—1957 роки пішли на

працю над поемою «Морські дороговкази», 1959 року вперше опублікована «Хроніка», 1962 року — «Птахи».

Поезія Сен-Жона Перса вражає однаковою мірою і своєю монументальністю, грандіозністю, і своєю незвичністю.

Ні жанровою, ні версифікаційною різноманітністю вона нібито й не відзначається. Єдиний жанр — велика поема, але не в традиційному розумінні: у Сен-Жона Перса це твір не епічний і не ліро-епічний, — циклопічна побудова, цілком позбавлена сюжету, цілком лірична. Всі ці поеми (з єдиним хіба винятком) писані віршем, подібним до ритмічної прози: розлогі версети на зразок тих, якими на європейські мови перекладають біблію або перекладали деяких східних поетів, хоча б Рабіндраната Тагора. Це, зрештою, вірш, лише доведений у Сен-Жона Перса до найвищої досконалості, але був він у вжитку в декого з попередників нашого поета: так писав Клодель (про його вплив я вже згадував), так писав Віктор Сегален (1878—1919), корабельний лікар і аматор-археолог, також, як і Клодель і Сен-Жон-Перс, пристрасний мандрівник і захоплений почитувач Сходу.

Як є у Сен-Жона Перса улюблений жанр і улюблена віршова система, так має він і свою улюблену мовну тональність. У переважній більшості випадків це тон напруженої, урочистої патетики. У скількох поетів, а особливо поетів нашого часу, знаходимо ми нехоть до надмірного пафосу, до пишномовної декламації! Одна з тенденцій, що знайшла вияв і в французькій поезії, — тенденція до зближення поезії і розмовної прози. Сен-Жон Перс не боїться патетики, це його стихія. Але він надзвичайно далекий від декламаційних загальників: він дуже складний поет, суть його творчості розкривається не одразу. Складний він і системою образів, і мовою, яскраво індивідуальною, часом загадковою, так ніби кожне слово створене для одного-єдиного випадку — для того, щоб бути вжитим саме ось у цій поемі.

Тут ідеться не про зближення мови поетичної і розмовної, а про те, що вірш промовляє таким поєднанням слів і понять, яке неприпустиме в прозі. Ось як переказує перше враження від поезії Сен-Жона Перса польський критик З. Беньковський, захоплений його перекладач і коментатор: «Перед творчістю Сен-Жона Перса ми спиняємось цілковито дезорієнтовані. Його екстатичність засліплює, пафос — оглушує. Як лавина, що підноситься, — бо слова не важать, вони легкі, як ніби позбавлені значення, пересуваються як міражі, — плине велетенське багатослів'я, просякнуте глибокими суперечностями, набрякле многозначністю, з кожним новим словом усе більше й більш неясне, так наче розкрилися уста оракула або шлюзи мовного потоку». Тут підкреслено і дивовижне багатство поетового словника, і заснована на омонімії та полісемії багатозначність слова у його творах.

Про що, власне, пише Сен-Жон Перс? Що криється в вирі його образів? Яка його тематика? Навряд чи можна й чи потрібно кожен образ, кожен зворот перекладати на мову щоденної логіки. Ось що каже Л. Арагон про вимоги таких пояснень: «Хто хоче, щоб йому розтлумачили Сен-Жона Перса, нагадує мені людину, яка стоїть біля моря і, не вміючи плавати, раніше ніж туди кинеться, хоче знати, що думає риба». Слід увійти в загальну атмосферу поезії Сен-Жона Перса, проїнятися її духом.

Що він насамперед поет стихійних сил, про це говорять самі назви його поем: «Зливи», «Сніги», «Вітри», стихія лету в «Птахах», а «Морські дороговкази» — поема про море. Але за цим невпинним і нездоланим рухом стихій відкривається ще одне тематичне нашарування. Як підкреслює згаданий уже Беньковський, Сен-Жон Перс — поет плінності, змін, одвічного розвитку. Мандрівник, що на власні очі бачив уламки минулої величі, інколи поховані в пісках пустелі, що на власній долі пізнав змінність часу,—

він це й зробив об'єктом своєї творчості. Людство в перипетіях його розвитку, великі пересування племен, князі, що стають вигнанцями, виникнення й занепад великих цивілізацій, велетенська хода історії, місце людини в природі — ось що живить поезію Сен-Жона Перса. Це поезія гіркого досвіду, сувора, позбавлена сентиментальності, але позбавлена й безвихідності. Тому-то й оптимізм поета, і його концепція поступу не видається легкодумністю, і його патетика набуває виразного гуманістичного звучання. Чи не це найбільше й приваблює в його поезії людей, що і світоглядом, і становищем дуже від нього відмінні, — назву хоча б Роже Гароді або того ж таки Луї Арагона. Перекладач Сен-Жона Перса натрапляє на величезні труднощі, часом неподоланні. Вірш, здавалось би, не скутий ні законами регулярної просодії, ні вимогами рими, насправді має свої суворі ритмічні норми, свою звукову організацію. Система образів має свою внутрішню логіку. Може, ці труднощі й мали особливу притягальну силу для перекладачів — перекладали його на різні мови багато — починаючи від найвидатніших представників світової поезії (Рільке, Еліот, Унгаретті, Лундквіст, Оден) і закінчуючи покійним секретарем ООН Дагом Гаммершельдом. Українською мовою досі було друковано лише декілька уривків. Тому можна тільки привітати спробу молодого перекладача Михайла Москаленка, який пропонує читачам повний переклад поеми «Сніги», що становить складову частину «Вигнання».

Григорій Кочур

СНІГИ

1

А потім падали сніги, перші сніги відсутності, на широких полотнищах, витканих істинами та снами; а з ними — і жалі безсонні, повернуті людині пам'яттю, і прохолода білизни — на наші скроні. Це сталося на світанку, під сірою сіллю ранку, о шостій — ні, раніше, у фортецях долі, у тихих пристановищах розрад, що висилають сонм величних од тиші.

І всю ніч, без нашого відома, під тою вершиною, перами вкритою, що в височінь підносить руїни і тягар душі, міста, збудовані з посвердленої світляками пемзи, не припиняли вільного зростання, забувши про вагомість мурів. І вони одні де про що дізналися, та пам'ять їхня непевна і розповідь урвалася. Не знаємо, чи розум відіграв виразну роль у цих нечуваних подіях.

На найвищому кам'яному фронтоні ніхто не розпізнав (а може, думку відгонив) першого стишення шовковистого часу, перших дотиків тіней, нечутних і легких, немов тремтіння вій. На бронзових облицюваннях та на скляній шершавій черепиці, на пориваннях хромованої сталі й на вапняках глухої порцеляни, на металевих срібляних острогах ще й на ракетах чорно-мармурових — лишилися незатьмарені, лишилися гарні.

Туманні подихи породіллі, хвилі
першого трансу, леза при голому тілі... Сніги,
сніги над нами, та німий світанок,
у біле вбраний, сидить великою казковою совою,
що увійшла у строї глузду і хижо
їжить свій жоржинний профіль. З усіх
земних сторін нас привітало свято
й благословення — на обличчях тих терас,
де, літа іншого, нам Зодчий показав
дрімлюжі гнізда!

2

Я знаю: кораблі, що потопують
в цій імлі блідого проростання, глухо кидають
своє звірине ричання проти людської
та божої сліпоти; і вся злиденність світів
кличе керманіча в простори естуаріїв.
Я знаю: над водоспадами великих рік, між
небом і землею, усталюються дивні шлюби:
біле весілля нічних метеликів, білі свята
весняної крупки. І на широких вокзалах,
задимлених світанком, мов пальмові гаї
під склом, молочна ніч віншує омелу
з днем народження.

До того ж існує заводська сирена,
раніше шостої, і зміна денна — у цій
країні великих озер, де, відтепер, так
високо над нами, освітлені ночами,
риштування простягають зоряну лозу до
шпалер неба: тисяча ламп, пещених сніжним
шовком. Круглі перлини, що більшають,
овальні правильні перлини — чи розмірковують
вони відповідь у водних проваллях? —

о вся відроджуваносте речей, о ви —
вся відповідь! Й видимосте, нарешті, неомильна
й досконала!

Сніг вкриває чавунних богів, сідає
на мартенах, запаморочених найкоротшими
літургіями; запорошує оксиди,
сміття й соломі залізничних насипів.
Сніг кутає пропасницю й знаряддя людські —
сніг, тонший за пустельне зілля
кориандру, сніг, запашніший за квітневе
молоко молодих тварин. Сніги летять
на захід, над силосом та ранчо,
ще й над безрідними рівнинами, де холонуть
пілони; над кресленнями міст, що мають
народитись, над мертвим попелом
покинутих осель...

Сніг падає на високі неперервні
землі, отруєні кислотами, ховає орди чорних
сосен, згуртованих навколо вищерблених
корогов, чи не трофеїв?.. Що чути, трапере,
про пару вільних рук? Яка тривожна
щирість вночі приклала щоку до піонерової
сокири?.. Сніг падає, поза християнством,
на найновіші терні, на наймолодших
звірів. Дружино світу, моя присутносте!
І десь у світі, серед опромінених тишею марень
модрини, печаль підводить свою маску служебки.

3

Стільки морів — чи ж замало? стільки
земель — чи ж замало? — розпорошило ходу
наших років. На нових берегах, куди здіймаємо —
тягар зростає — ми плетиво доріг,

чи доконечні ці літанії снігів над зникненням
затихлих наших кроків... Чи на шляхах безкрайої
землі відчуєте ви міру наших літ, сніги
відсутності, сніги намарні в жіночій серці,
де чекання вмерло?

І та, що з нею, попри жіноцтво мого
племені, думки, з глибин своїх віків до свого
бога зводить бліде лице. І чиста кров утримує
в мене її розраду. «Най приречуть нас
двох на мовлення без слів, так звичних вам,
о вся відсутносте, і вам, о спокою! І, наче
дзвонне Аве милості, над нашими сльозами
лунає чистий голос раси нашої. Й віддавна
не сплять торттури моєї ніжності...

Панна високих широт поставала німою
душею серед тіней ваших хрестів; та плоть
сумної жінки віками поставала вічним серцем,
що жевріє у страченій жіночості...
У серці полоненої землі, де терні спалимо,
так боляче, що жінку всечасно зраджено
долонею мужчини. Та й хто вас поведе над
болісним вдівством до підземних храмів,
де в рівнім світлі лампи божественно гуде бджола?

І на всьому протязі мого мовчання,
в далеких землях, серед блідих троянд нетрів
я бачив змарнілу знемогу ваших очей.
Лиш ви — єдина, хто пробачав німоті чоловічого
серця, брилі чорного каменю... Таж наші
літа — це васальні землі, владарям не підлеглі,
де, проте, мов дзвонне Аве милості, так високо
над нами лунає чистий голос крові нашої;
й віддавна не сплять торттури кохання нашого...

Чи падав тої ночі сніг з країн
земних, де ваші руки схрещені?.. Тут надто

чути скрегіт ланцюгів на вулицях, якими люди мчать до свого затишку. Хто відав, що у світі занадто збереглося ще ланцюгів на колесах — утікачах до світла. І надто гучно гримають лопати за нашими дверима, о всеношно! Засмічені мурини йдуть по ящурах землі, мов збирачі податків. Лампа

переживає рак ночі. І пташка з сірого попелу, жарина літня, кидає раптове світло до земних склепінь, мов Птах з-над фазису — у Молитовник Тисячного Року... Дружино світу, моя присутності, дружино світу, моє чекання! Най ще раз промине нас дихання брехні!.. І сум людини — у людині, але ця сила без наймення — також, та й ця розрада — у хвилини, що так прагнуть успіху.

4

Сам один у задумі, з висоти цієї наріжної кімнати, омиваної сніжним Океаном. — Володарю непевний миті, людино без підстав та свідків, чи зрушити мені своє низьке ложе, мов пірогу з її затоки?.. Ті, що отаборюються чимраз далі від місця народження, ті, що повсякденно витягають свої човни на інші береги, все краще розуміють плин незбагнених явищ; і, підіймаючись ріками до джерел, поміж зелених обрисів, нараз проймаються вони суворим вибухом, що всяка мова перед ним складає зброю.

Отак напівгола людина над Океаном снігів, раптово уриваючи лібрацію, накреслює свій задум, вже непідвладний слову. Дружино

світу, моя присутності, дружино світу,
моя обачності!.. І, разом з днем минаючи
первинні води, мов подорожній місячної ночі,
чия хода хибна, поведінка — невиразна, я маю
наміри: блукати серед найдавніших мовних
шарів, поміж найглибших фонетичних верств:
до найвіддаленіших слів, слів найскупіших
і найглибших.

Як дравидські мови, що не знали
відповідників для «завтра» та «вчора».
Приходьте, йдіть за нами — тими, кому сказати
нічого: ми сходимо на чисту радість без начерку,
де чинна давня людська фраза; ми рухаємось поміж
світлич ілюзій, уламків старовинних префіксів
з утраченими літерами; і, випереджаючи гарні
лінгвістичні праці, торуємо нові шляхи
до нечуваних висловів. Там подих відступає
за голосні, і модуляція дихання поширюється
волею напівсонорних губних звуків у пошуках
чистих голосних кінцівок.

...Це сталося вранці, під найчистішими
вокабулами чарівної країни, що не спізнала
скнарності та зла, у тихім пристановищі
розрад, де сходять надійні провістя
розуму; і, наче дзвонне Аве милості,
над нашими слідами біліє неозорий розарій
навколишніх снігів...

Свіжосте зонтиків, щитків,
свіжосте квасолиної шкірки! Ще тільки прісного
хліба на губах заблуди!.. Яка нова рослинність —
на вільніших землях — виправдає наші квіти
й плоди? Який кістяний човник в руках літніх
жінок, яка мигдалина з слонової кістки
в юних жіночих руках

Нам витче прохолоднішу
білизну для опіків живих?.. Дружино світу,
терпіння наше, дружино світу, чекання наше!..
Ах! Весь бузиновий щем над нашим лицем!
Най ще раз нас мине, о світе, холодне
дихання брехні твоєї! Там, де ріки ще
перехідні, там, де в снігах ще можна
сподіватись броду, ми цього вечора пройдемо
непрохідну душу... А по той бік — широкі
полотнища марень і все зміренне щастя — там,
де буття мурує свою долю.

А далі — ця сторінка, де нічого не записано.

Переклав Михайло Москаленко

НАШІ АВТОРИ

ТИЧИНА ПАВЛО ГРИГОРОВИЧ (народився 27. I 1891 року, помер 17. IX 1967 р.). Найвидатніший український поет післяреволюційної доби. Подані вірші написані П. Тичиною на початку його творчого шляху. Про це свідчать архіви поета.

За публікацію цих маловідомих творів поета складаємо глибоку подяку дружині Павла Григоровича шановній *Лідії Петрівні Тичині*.

ГЕЙ ВАСИЛЬ. Народився на Волині в 1947 році. Зараз перебуває в Радянській Армії.

ГОЛОБОРОДЬКО ВАСИЛЬ. Народився на Донеччині в 1939 році, друкується в періодиці з 1962 року.

ГОРДАСЕВИЧ ГАЛИНА. Народилась в 1934 році на Тернопільщині. Працює в Донецьку. Вчиться в Літінституті ім. Горького, автор збірки поезій «Веселки на тротуарах».

ДОРОШКО ПЕТРО. Народився в 1910 році на Чернігівщині. Автор багатьох поетичних збірок. Закінчив Харківський інститут педагогічно-професійної освіти в 1933 році.

ДОЛЕНГО МИХАЙЛО. Народився 12. VIII 1896 року на Харківщині. Доктор біологічних наук. Друкується з 1919 року. Автор низки поетичних збірок та критико-літературознавчих праць.

ЗАБАШТА ЛЮБОВ. Народилася у м. Прилуках 1918 року. Інженер за фахом, автор багатьох поетичних збірок, прозових та драматичних творів.

КАЛИНЕЦЬ ІГОР. Народився на Львівщині в 1939 році. На літературній роботі. Закінчив університет. Автор поетичної збірки, виданої у видавництві «Молодь».

КОЛОМІЄЦЬ ТАМАРА. Народилась в 1935 році. Закінчила Київський університет. Працювала в редакціях журналів та газет. Автор низки поетичних збірок лірики та книжок для дітей.

КОРЖ ВІКТОР. Народився на Дніпропетровщині в 1940 році. Закінчив Дніпропетровський університет. Автор трьох поетичних книг.

МУРАТОВ ІГОР. Народився 1912 року у Харкові. Лауреат Державної премії. Автор низки поетичних збірок та ряду романів і повістей.

ОЛІЙНИК ОЛЕКСАНДР. Народився в 1940 році на Харківщині. Закінчив Київський університет. Журналіст. Працює в Чернігові. Друкується в періодиці.

ТИМОШЕНКО БОРИС. Народився 1939 року на Київщині. Закінчив середню школу. Вчиться. Працює. Друкується в періодиці.

ТЕРЕН ВІКТОР. Народився в 1941 році. Закінчив Харківський авіаінститут. Працює інженером. Друкується в періодиці.

ТИТИКАЙЛО ЄВГЕН. Народився в 1939 році. Живе і працює в місті Бориславі Львівської області. Друкується в періодиці.

ШВЕЦЬ ВАСИЛЬ. Народився на Київщині в 1918 році. Закінчив Київський педінститут в 1941 році. Автор низки поетичних збірок. 17. I ц. р. відзначалося 50-річчя від дня народження поета.

ЗМІСТ

Як не горю,— я не живу . . .	5
Рядки з телеграм 16—18 вересня 1967 року	6
Павло Тичина. З ранніх поезій . .	9

ПОЕЗІЯ-68

Гей Василь

Хлопці приходять з армії .	15
Вірність .	15
Долоні .	16
Взаємність .	16
Очі .	17

Голобородько Василь

Риплять хвіртки . . .	19
Буде золотом у золоті .	20
Бачити тебе	20
Прихильності роси до трави .	21
Ти від мене пішла . . .	21
Злодій	21
Сьомий у ланці	22

Гордасевич Галина

Тривога	25
---------	----

<i>Доленго Михайло</i>	
Передмова	26
Папа . . .	26
Імператор	28
Безіменний схоласт	29
Людство . . .	30
 <i>Дорошко Петро</i>	
На старокиївській горі	32
Заходить вечір	32
Нічого вічного	33
Літак у вечірньому небі	34
Погляд на світ	35
Райдуга вітру	36
 <i>Забашта Любов</i>	
Коли б то так просто	38
Я радію	38
Не хочу пальми першості .	39
 <u><i>Калинець Ігор</i></u>	
Вертеп	40
Криниця	40
Кам'яні баби	41
Коляда	42
Стріха	42
 <i>Коломієць Тамара</i>	
Коли серцю забракне....	43
Чекання	43
Безконечність	44
Іноді хочеться небувалого .	44

<i>Корж Віктор</i>	
Перстень адмірала	45
Дума про матроса Петра Кішку	46
Аджимушкайські велети	47
Ніч на Костянтинівськiм равелiні .	48
<i>Муратов Ігор</i>	
Я — егоїст	50
Є стверджувальний жаль	50
З книги царств	51
<i>Олійник Олександр</i>	
Картина	52
Бува, навчають хлопчаків зелених	53
<i>Тимошенко Борис</i>	
Карє зерня	54
Три вогники	54
<i>Терен Віктор</i>	
Причетність	56
Дамоклів меч	58
Тiнь	58
Урбаністичний етюд	59
Ще сні корови	60
Сумному, нетерплячому комусь	60
<i>Титикайло Євген</i>	
Барабський міст	63
В житті умій... .	63
Що корабель...	64
Гірський сонет	64
<i>Швець Василь</i>	
Найкоротша балада	65
Мазурські болота	66
І що за чудо — руки?	66

ВПЕРШЕ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Французькі поети в перекладі Бориса Тена .	70
<i>Франсіс В'еле-Гріффін</i>	
Я стежу, як лист...	71
Верхарнові . . .	71
Жовтень	72
Осінь	74
<i>Трістан Дерем</i>	
Чи прийдеш лампу засвітити .	76
<i>Сен-Жон Перс</i>	
Передмова Григорія Кочура	78
Сніги (Переклав Михайло Москаленко)	83
Наші автори	90

ПОЭЗИЯ, 1, 1968

Издательство «Радянський письменник»

(На украинском языке)

Редактори *Г. П. Коваль, В. О. Підпалий*
Художнє оформлення *М. М. Усова*
Гравюри художника *Ю. Г. Логвина*
Художній редактор *М. П. Вуєк*
Технічний редактор *К. П. Лалченко*
Коректор *А. Л. Шиманська*

Здано на виробництво 3/1 1968 р. Підписано до друку 31/1 1968 р. Формат $70 \times 108^{1/32}$. 3 фіз.-друк арк., 4,2 ум.-друк. арк., 2,83 обл.-вид. арк. БФ 00066. Тираж 14 000. Зам. 22. Ціна 30 коп.

Радянський письменник, Київ, бульвар Лесі Українки, 20.

Друкоофсетна фабрика «Атлас» Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР, Львів, Зелена, 20.

128-15

Ціна 30 коп.

А

A 122454

+

/ 1

РЛ

№

453511

525

10

1065710

528

469

part of

✓